Kulturlandskap og biodiversitet i Kenozero nasjonalpark

Norsk-Russisk miljøvernkommisjon

Kenozero nasjonalpark er et bemerkelsesverdig eksempel på nordeuropeisk kulturlandskap hvor sammenhengen mellom natur og kultur er autentisk og tydelig. I parken finnes en rekke svært verdifulle kulturminner, og den har derfor i mange år vært et prioritert område for kulturminnevernet under det norsk-russiske miljøsamarbeidet. Den komplekse blandingen av natur- og kulturlandskap har også skapt en høy biodiversitet, både på landskaps-, habitat og artsnivå.

Foto: Bjørn Frantzen

Bakgrunn

Biodiversiteten og kulturminnene i Kenozero nasjonalpark er truet på grunn av endret bruk og gjengroing. For å opprettholde den høye biodiversiteten og det tradisjonelle kulturlandskapet er det nødvendig å restaurere, skjøtte og bruke det. Særlig viktig er det å ta vare på de såkalte semi-naturlige vegetasjonstypene, som er formet av ville arter, men der de økologiske prosessene er styrt av husdyr og mennesker.

Kulturpåvirkning viktig for biodiversiteten

Disse vegetasjonstypene er så rike og særegne fordi de har vært brukt i tradisjonell jordbruksdrift over lang tid til beite, slått m.v. Dette skaper livsbetingelser og habitater for konkurransesvake arter – noe som gjør kulturlandskapet særlig viktig for biodiversiteten.

Norsk-russisk samarbeidsprosjekt

I 2002 ble det initiert et nytt norsk-russisk samarbeidsprosjekt i Kenozero nasjonalpark. Som et supplement til det pågående kulturminnevernet skulle dette nye prosjektet vise hvordan man kan restaurere og ivareta hele kulturlandskapet, også dets biodiversitet.

Prosjektets hovedmål er å utvikle effektive forvaltnings- og skjøtselsmetoder for verdifulle områder, både for dem som nå er fraflyttet og forlatt og dem som finnes i bebodde landsbyer. Prosjektets overordnede mål er å ivareta biodiversiteten og andre landskapsverdier.

Utvikling av jordbruksmetoder og økonomi

For å stimulere lokalbefolkingen i de bebodde områdene til selv å ivareta landskapet gjennom skjøtsel og jordbruksdrift er det nødvendig å koble denne aktiviteten sammen med økonomisk lønnsomhet. Norske prosjekter har vist at dette er mulig.

Studier av tradisjonelle jordbruks-metoder fra før Sovjet-perioden og hvordan de har skapt ulike semi-naturlige vegetasjonstyper er inkludert i prosjektet. Det er valgt to modellområder for prosjektet; landsbyen Porzhinkoye som ble fraflyttet for 15 år siden og landsbyen Zikhnovo som fortsatt er "levende".

Viktige enger – bærekraftig bruk

Studier både i modellområdene og i andre deler av nasjonalparken, med hensyn til landskap, vegetasjonstyper og plantearter, understreker de ulike engtypenes betydning. Undersøkelsene viser at den tradisjonelle driften av engene er svært viktig for det totale mangfoldet i parken når det gjelder arter. Samtidig er de viktige for mangfoldet på landskapsnivå og ikke minst for selve landskapsopplevelsen. Engene representerer det vi i dag vil kalle en bærekraftig bruk av naturressursene og er viktige elementer i Kenozeros pastorale landskap.

Pastoralt landskap og turisme

Mange mennesker er tiltrukket av pastorale landskap (idyllisk, landlig) og de er derfor en viktig ressurs i turistsammenheng. Å gjenskape artsrike enger er vanskelig. Det er derfor ønskelig å finne driftsformer som kan opprettholde de verdifulle engene og kulturlandskapet.

Spor av svedjebruk i skogen
Både strukturen i skogen og forekomsten av enkelte planter her forteller om tidligere svedjebruk. Mange steder i Europa er disse kultursporene forlengst blitt borte og arter knyttet til tidligere bruk har forsvunnet på grunn av gjengroing.

Skjøtselsforsøk i Porzhinkoye
For å restaurere og holde landskapet åpent i de fraflyttede delene av parken prøves ulike tekniske løsninger ut. Effektene på biodiversiteten må imidlertid følges noen år før man kan "gi gode råd" basert på resultatene. Studier av ulike skjøtselsmetoder inngår derfor i prosjektet.

Verdifullt artsmangfold nær landsbyen i Zikhnovo
Mange av habitatene i Zikhnovo med høy biodiversitet finnes i eller nær landsbyen. Det skulle derfor ikke være for problematisk å ivareta disse. Det høyeste artsmangfoldet ble registret i en tradisjonell eng med lang slåttekontinuitet og lite eller ingen gjødsling. Fortsatt slått er viktig for å opprettholde artsmangfoldet.

Husdyrhold viktig
Husdyrene er en viktig ressurs for å ivareta biodiversitet og levende landsbyer. Det er et stort behov for å utvikle husdyrholdet, både med hensyn på "økonomi og økologi". Utvikling av landbruket generelt er viktig for å ivareta kulturlandskapet.

Planer framover i prosjektet
De igangsatte skjøtselsmetodene i begge modellområder skal følges opp og videreutvikles. Det er behov for ulike tiltak som kan bidra til utvikling av dyreholdet og utvikling av lokalsamfunnene i parken. Begge forhold vil følges opp og vil etter planen bli integrert i prosjektet gjennom workshops, nettverksbygging med fagfolk i andre nordiske land m.v.

Kenozero nasjonalpark
Kenozero nasjonalpark ble etablert i 1991. Nasjonalparken omfatter 1396 km^2 i den sørlige delen av Arkhangelsk oblast.

Kenozero er et av få verneområder i Russland som ikke bare er opprettet for å ta vare på unike økosystemer, men også for å ta vare på kulturminner og historiske monumenter av nasjonal betydning.

Totalt er det registrert 263 fugler, 51 pattedyr, 27 fisker, 5 amfibier og 4 reptiler i Kenozero. Floraen består av 534 plantearter og 10 % av disse har status som sjeldne eller truede.

Prosjektfakta:

Traditional cultural landscapes in the Barents Region – the KNP model.

Finansiering: Miljøverndepartementet
Tidsaspekt: 2002-2007
Prosjektansvar:
Direktoratet for naturforvaltning (DN)
Faglig ansvar/leder ekspertgruppe:
Ann Norderhaug, (Planteforsk Kvithammer)
Ekspertgruppe: Marina Kuleshova (The Russian Research Institute of Culture and Nature Heritage), Vladimir Kalutskov (The Moscow State University), Alexander Kozygin (Kenozero National Park), Akse Østebrøt (DN) og Nils Midgaard (Vefsn jordbruksskole).

Ta kontakt for ytterligere info:

Akse Østebrøt
Direktoratet for naturforvaltning
Tungasletta 2, N-7485 TRONDHEIM

AKSE.OSTEBROT@DIRNAT.NO

